

ΜΕΛΕΤΕΣ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ—ΕΠΙΣΤΗΜΗ—ΚΡΙΤΙΚΗ

1

ΕΛΛΗΣ ΛΑΜΠΡΙΔΗ

ΟΜΠΕΡΕΟΝ

ΚΑΙ Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ

ΒΙΒΛΙΑΚΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Η. ΚΑΛΕΡΓΗ
ΑΘΗΝΑΙ—ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ 22 Β

Ε.Υ.Δ. της Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

110568

ΜΕΛΕΤΕΣ

---

10 : 1015

ΕΛΛΗΣ ΛΑΜΠΡΙΔΗ

Ο Μ Π Ε Ρ Ξ Ο Ν

Κ Α Ι

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ

ΒΙΒΛΙΑΚΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ

ΓΕΩΡ. Η. ΚΑΛΕΡΓΗ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ 22^Β

Μ Ε Λ Ε Τ Ε Σ

Χρόνος Α' || Αριθμός 1 || 15 Ιανουαρίου 1929

Τιμή έκαστου τεύχους	Δραχ.	5
Ετησία συνδρομή	Εσωτερικού	100
	Εξωτερικού	2 Δολλάρ.

Σειρά επιστημονικῶν ἔργων
εἰς εἰκοσιτέσσαρα αὐτοτελῆ τεύχη ἑτησίως
ἐκδιδόμενα κατὰ δεκαπενθήμερον.

ΕΠΟΠΤΕΙΑ ΕΠΙ ΤΗΣ ΥΛΗΣ
ΕΛΛΗ ΛΑΜΠΡΙΔΗ

ΕΙΣ ΤΟ ΕΠΟΜΕΝΟΝ :

HENRI BERGSON

Η ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗ

ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ

Εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς σειρᾶς τῶν «Μελετῶν» προέβημεν ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ παρουσιάσωμεν καὶ εἰς τὸν Ἑλληνα ἀναγνώστην τὴν παγκόσμιον σύγχρονον πνευματικὴν κίνησιν εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς, καὶ νὰ τὸν καταστήσωμεν ἐνήμερον τῶν μεγάλων ἐκείνων προβλημάτων τὰ ὅποια ἀπασχολοῦν τὸν σημερινὸν ἄνθρωπον.

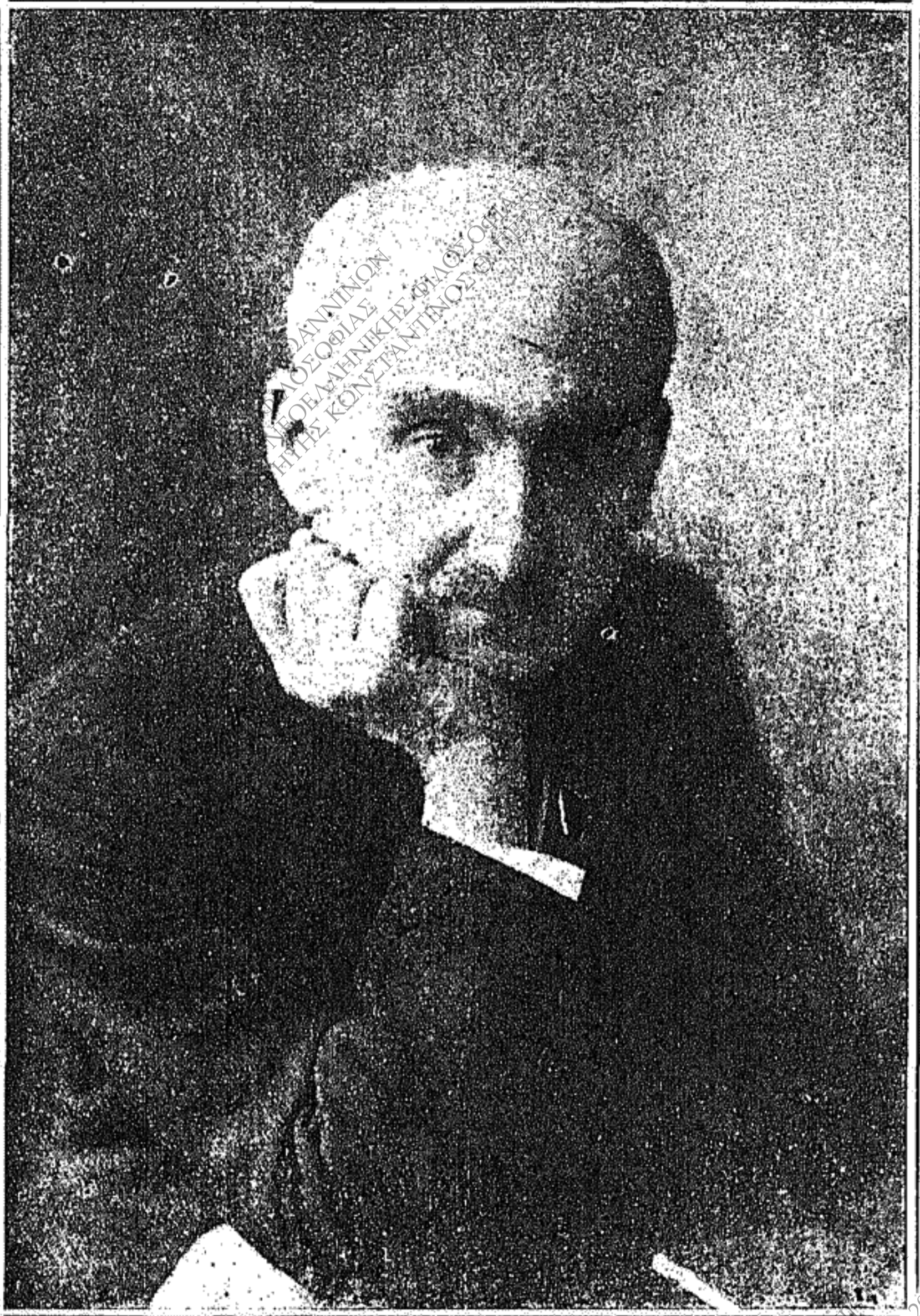
Αἱ ἐν λόγῳ «Μελέτες» ἐκδιδόμεναι ἀνελλιπῶς κατὰ δεκαπενθήμερον εἰς αὐτοτελῆ βιβλία ἕκαστον τῶν ὁποίων θὰ περιέχῃ καὶ μίαν αὐτοτελῆ μελέτην, θὰ προέρχονται ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων ξένων διανοουμένων καὶ ἐκ τῶν ἐκλεκτοτέρων Ἑλλήνων συγγραφέων. Ἴνα καταστήσωμεν δὲ αὐτὰς προσιτὰς εἰς ὅλα τὰ βαλάντια, ὠρίσαμεν τὴν τιμὴν αὐτῶν εἰς τὸ κατώτατον ὅριον.

Ἡ ὅλη διεύθυνσις καὶ ἐποπτεία ἐπὶ τῆς ὕλης ἀνετέθη εἰς τὴν γνωστὴν ἐν τῷ ἐπιστημονικῷ καὶ διανοουμένῳ κόσμῳ κ. Ἑλλήν Δαμπρίδη.

Γ. Η. ΚΑΛΕΡΓΗΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

HENRI BERGSON

Ε.Υ.Δ. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Ο ΜΠΕΡΞΟΝ ΚΑΙ Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ

Στὸ τέλος τοῦ περασμένου αἰῶνα ἡ φιλοσοφικὴ σκέψη καὶ οἱ ἀξιώσεις τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων εἶχαν ξεπέσει στὴ συνείδηση τοῦ μορφωμένου κόσμου. Ἡ ἐπιστῆμη ἐδικαίωνε τὰ πόλυτα δόγματά της μὲ τὴν ἐπιτυχία τῆς πρακτικῆς ἐφαρμογῆς σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα, καὶ φαινόταν φυσικὸ νὰ περιμένουμε τὴν τελειωτικὴ λύση σὲ ὅλα τὰ πρὸ γενικὰ καὶ θεωρητικὰ ζητήματα ποὺ εἶχαν ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς ἀπασχολήσει τὸν ἄνθρωπο, ἀπὸ τὴ μεταφορὰ τῶν ἴδιων μεθόδων στὰ ζωϊκά, ψυχολογικὰ καὶ κοινωνικὰ φαινόμενα. Ἡ ἀποκλειστικὴ χρησιμοποίησις τῆς λέξης φαινόμενα ἔδειχνε καὶ μόνη της τὸ φόβο καὶ τὴ δυσπιστία μπροστὰ σὲ κάθε βεβαίωση ποὺ θὰ ἤθελε νὰ ξεπεράσει τὸ ἐπίπεδο τῆς σχετικῆς καὶ ἐπιφανειακῆς ταξινομήσεως καὶ τὴν πιστοποίησις κανονικῶν σχέσεων ἀνάμεσά τους. Οἱ ψυχολόγοι καὶ οἱ καθηγητὲς τῆς φιλοσοφίας δέχτηκαν δουρικὰ τὴν ἐπικυριαρχία τῆς ἐπιστήμης καὶ προσπάθησαν νὰ ὑψώσουν τὸν κλάδους στὸ ἀξίωμα συνταγμένης ομάδας, ἀντίστοιχης πρὸς τὸ σύνολο τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Ὅσοι ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἐξακολουθοῦσαν νὰ ξομπλιάζουν καὶ νὰ ξετελειώνουν τὰ μεγάλα ἰδεαλιστικὰ συστήματα τοῦ γερμανικοῦ ρομαντισμοῦ (Ἐγγελ, Σέλλιγκ), εἶχαν χάσει τὴν κλωστή ποὺ θὰ τοὺς ὀδηγοῦσε στὸν ἀληθινὸ φιλοσοφικὸ πυρῆνα τους καὶ σώριζαν ἀναπτύξεις, ἐξηγήσεις, τροποποιήσεις καὶ σχόλια σὲ ὄγκο ἀντίστροφα ἀνάλογο πρὸς τὴν πραγματικὴ συμβολὴ στὸν πλουτισμὸ καὶ τὸ βάθισμα τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως.

Τέλος ἡ θεωρία τῆς βιολογικῆς ἐξέλιξης πού εἶχε στό μεταξὺ φανερωθῆ καὶ πού δὲν μπορούσε νὰ περάσει ἀλογό-
ριαστη γιὰ τὶς συνέπειες πού ἐπέβαλλε σχετικά μὲ κάθε
γενικὴ θεωρία τῆς ζωῆς, ἔδωσε ἀφορμὴ σὲ πρόχειρες, μη-
χανικὲς συστηματοποιήσεις μὲ κυριώτερη βάση τὴν ἀναλογία
καὶ τὶς συμπερασματικὲς ὑπόθεσεις.

Κάποια ἀόριστη γενικὴ συνείδηση ὅτι ὅσο πιὸ τέλεια
φαινομενικὰ ἐξηγιόταν ἡ ζωὴ, τόσο περισσότερο μικραί-
ναμε ἀπὸ τὴν ἀληθινὴ οὐσία της, ἐκρουβόταν δειλὰ πίσω
ἀπὸ ὠρισμένους ἐπιφυλάξεις, τῆς ἔλειπε ὅμως ἡ ἀρχικὴ βάση
καὶ ἡ διαλεχτικὴ ἐμπεριστατωμένη ἀπόδειξη. Ἀπλὰ καὶ σί-
γουρα, ὅπως κάθε μεγάλη ἀνακάλυψη, ὁ Μπέρξον ἄγγιξε
τὸν κεντρικὸ μοχλὸ ἀπὸ ὅπου τὸ περήφανο καὶ ψεύτικο
οἰκοδόμημα μπορούσε νὰ ἀποδογυρισθῆ. Σὲ ἀραιὰ διαστή-
ματα ἔβγαζε καὶ ἀπὸ ἓνα βιβλίον πού ὅλο καὶ πιὸ γενικὰ
θεμέλιωνε μιὰ καινούργια κατεύθυνση στὴν ψυχολογία, τὴ
γνωσιολογία, τὴ μεταφυσικὴ. Ἀλλὰ σὰν ἄνθρωπος συνει-
δητὸς τοῦ αἰῶνα μας, ξέροντας καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον
καὶ τὴν τεράστια διάδοση καὶ ἐπιβολὴ τῆς ἐπιστημοφάνειας,
καὶ τὴ λογικὴ βία πού ἀσκεῖ ἐπάνω στό νοῦ, ἀφιερώθηκε
μὲ ἐπιμονὴ καὶ κόπο πρῶτα στὴ λεπτόλογη ἀνασκευὴ ἐκεί-
νων τῶν λαοφιλῶν θεωριῶν ὅσες μπορούσαν νὰ χρησιμέ-
ψουν σὲ ὅποιονδήποτε γιὰ πρόχειρη γελοιοποίησι τῆς συν-
θετικῆς τοῦ θεωρίας. Στὸ δύσκολο αὐτὸ δρόμο τῆς λογικῆς
ἐξέλεγχης δὲ θέλησε κανένας ἀντίπαλός του νὰ τὸν ἀκολου-
θήσει ὅπως παρατηρεῖ ὅμως ὁ Thibaudet στό βαρὺ καὶ
πλούσιο ἔργο του, ὁ Μπερξονισμός, σὲ τοῦτο μοιάζει ὁ
Μπέρξον μὲ τὸν Πλάτωνα ἡ θετικὴ ἀνάπτυξη τῆς θεωρίας
τῆς Ἰδέας κατέχει στοὺς διαλόγους του ἓνα εἰς ἄριστον μέρος
καὶ τὸ περισσότερο ἀφιερώνεται στὴν ἀντίκρουση τῶν σο-
φιστῶν καὶ τῶν ἄλλων σύγχρονων φιλοσοφικῶν συστημά-

των, τοῦ Ἀναξαγόρα, τῆς Ἑλεατικῆς σχολῆς, τοῦ Ἡράκλειτου. Γι' αὐτὸ καὶ μεῖς θὰ προσέξομε τὸ ἀρνητικὸ καὶ ἀνασκευαστικὸ μέρος τοῦ ἔργου του δίπλα στὸ θετικὸ καὶ δημιουργικόν, ὅσο μᾶς ἐπιτρέπει ὁ περιορισμένος μας χώρος, ἀφοῦ πρῶτα ρίξομε μιὰ ματιὰ στὴ ζωὴ του.

2

Ὁ Μπέρξον γεννήθηκε στὸ Παρίσι τὸ 1859 ἀπὸ οἰκογένεια Ἑβραιογαλλικὴν, ἴσως μὲ κάποια πολωνικὴ φλέβα. Οἱ σπουδές του ἦταν κανονικὲς καὶ συνεχισμένες· θέλησε στὴν ἀρχὴ νὰ εἰδικευτῆ στὰ μαθηματικὰ καὶ τὶς φυσικὲς ἐπιστῆμες, καὶ ἐργάστηκε πολλὰ χρόνια ἐπάνω σὲ εἰδικὰ βιολογικὰ ζητήματα· ἡ ἀμείλιχτη ὅμως λογικὴ του δύναμη τοῦ ἔδειχνε στὸ τέλος κάθε κατευθυντήριας γραμμῆς τὴν ἀμφιλογίαν ἑνὸς ὅρου, τὴ μπερδεμένη ἔννοια, τὴν ἀδικαιολόγητη ἀναλογία· ἔτσι ἔγινε φιλόσοφος καὶ μεταφυσικὸς ἀπὸ ἐσωτερικὴ λογικὴ ἀνάγκη. Ὄταν ἐβγῆκε ἀπὸ τὴν Ἀνώτερη École Normale ἐδίδαξε ἀμέσως φιλοσοφία στὸ Λύκειο Clermont Ferrand. Τὸ 1888 ἐπῆρε τὸ διδαχτορικὸ τίτλο μὲ τὴ διατριβὴ του: «Μελέτη γιὰ τὰ ἄμεσα δεδομένα τῆς συνείδησης», πὺ περιέχει σὰ σὲ σπόρο ὅλη τὴν κατοπινὴ του παραγωγὴ. Ὁχτὼ χρόνια ἀργότερα, ὕστερα ἀπὸ σπουδὴ ἐντατικὴν, ἔβγαλε τὸ 1896 τὸ δυσκολώτερον ἴσως ἔργο του, «Ἦλη καὶ μνήμη», πὺ πέρασε ἀπαρατήρητο μ' ὄλις τὶς τεράστιες συνέπειες πὺ εἶχε γιὰ τὴν ὀρθόδοξον τότε ψυχολογικὴν θεωρίαν τοῦ ψυχοφυσικοῦ παραλληλισμοῦ· χρειάστηκε ἡ προσωπικὴ, ἄμεση προφορικὴ ἀνάπτυξιν τοῦ ἴδιου θέματος μὲ τὴ σφικτὴ ἐπιχειρηματολογία του στὸ φιλοσοφικὸ συνέδριον τῆς Γενεύης τὸ 1904, μὲ τὸ χτυπητὸν τίτλον: «Ὁ ψυχοφυσικὸς παραλογισμὸς» γιὰ νὰ τὸ προσέξουν καὶ νὰ συγκινηθοῦν οἱ ἐπίσημοι ψυχολόγοι καὶ νὰ δηλώσουν οἱ πὺ ἐϊλικρινεῖς ἀνάμεσά τους πὺς εἶχαν ὡς τότε διδά-

σχολές φιλοσοφικές καὶ μή, ἀλλὰ μένει καὶ ἀπὸ τοὺς ὁπαδούς της, πού τὴν ἔβλαψαν μὲ τοὺς λυρικούς τους ἐνθουσιασμούς ὄχι λίγο, ἀνεκμετάλλευτη· ἡ γονιμότητά της ὅμως ἀποδείχτηκε πὼς ἔχει γενικώτερη ἀξία γιὰ τὸ σύγχρονο πολιτισμὸ παρὰ τὰ προϊόντα μιᾶς περιορισμένης φιλοσοφικῆς σχολῆς, ἀπὸ τὴν ἐπίδραση πού ἄρχισε κι' ὅλας νὰ ἐξασκεῖ στὴν τέχνη, τὴ φιλολογία καὶ τὴν κριτική.

Τὸ 1914 ἦταν ἐποχὴ δύο θριάμβων γιὰ τὸ Μπέρξον. Ἐγινε μέλος τῆς Γαλλικῆς ἀκαδημίας καὶ τὰ βιβλία του μπῆκαν στὸν ἀπαγορευτικὸ καὶ ἀφοριστικὸ κατάλογο τοῦ Πάπα, ἀκολουθώντας τὴ μεγάλη παράδοση τῶν περισσότερων Γάλλων σοφῶν. Φέτος ἐπῆρε τὸ βραβεῖο Νόμπελ γιὰ τὴ φιλολογία, περισσότερο σὰν διεθνικὴ πιά καὶ σεβαστὴ προσωπικότητα παρὰ γιὰ τὴ λογοτεχνικὴ του δημιουργία· καὶ ὅμως ἡ λιτότητα καὶ καθαρότητα τοῦ ὕφους του καθῶς· καὶ ἡ τέλεια προσαρμογὴ τῆς ἐκφραστικῆς δύναμης πρὸς τὸ νόημα πού πασκίζει νὰ μεταδώσει, ἀνυψώνουν τὰ ἔργα του σὲ ἀριστουργήματα καὶ ἀπὸ μόνο τὴ φιλολογικὴν ἀποψη.

Χαρακτηριστικὸ ὄχι τόσο γιὰ τὴ θετικὴ τάση τῆς φιλοσοφίας του, ὅπως θέλησαν οἱ ἰδεαλιστὲς ὁπαδοί του νὰ ὑποστηρίξουν, ὅσο γιὰ τὸ ἀπλόχερο ἀνοιγμά της σὲ ὅλες τὶς πιθανότητες, εἶναι ὅτι δέχτηκε τὸ 1913 νὰ γίνῃ πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας τῶν ψυχικῶν Ἐρευνῶν στὸ Λονδίνο. Ἡ διάλεξη πού ἔδωσε μὲ τὴν εὐκαιρία ἐκείνη δείχνει τὸν καθαρὸ νοῦ πού ἐξετάζει ἀπροκατάληπτα μιὰ νέα κατεύθυνση τῆς ἀνθρώπινης ἔρευνας· τὸ θέμα τῆς τηλεπάθειας πού νομιζόταν ὡς τότε ψευτιά ἢ σύμπτωση ἀπὸ τοὺς ἄπιστους, καὶ μυστηριακὴ δύναμη ὑπερανθρώπων πνευμάτων ἀπὸ τοὺς πιστούς της, τὸ φέρνει πολὺ κοντὰ καὶ τὸ

ἀνάγει σὲ ὑποθετικὰς ἀκόμα, ἀλλὰ πιστοποιήσιμες κανονικότητες.

Ὑστερα ἀπὸ τὰ κλασικά του τρία βιβλία ποὺ ἀναφέραμε, ὁ Μπέρξον ἔβγαλε τὴ «Διάρκεια καὶ Ταυτόχρονο» ποὺ εἶναι ἓνα εἶδος ἀπάντησις στὴ θεωρία τοῦ Ἄϊνστάϊν, γιατί πολλοὶ εἶχαν πιστέψει πὼς ἡ θεμελιακὴ ἰδέα τοῦ Μπέρξον ὅτι ὁ χρόνος ἀνήκει στὸ πνεῦμα, εἶναι ἡ ποιτικὴ διαφορὰ του ἀπὸ τὴν ὕλη, ἔχανε κάθε κῦρος ἀφοῦ ὁ Ἄϊνστάϊν τὸν πρόσθετε σὰν τέταρτη διάσταση, τέταρτη συντεταγμένη, σὲ τρεῖς χωρητικὰς διαστάσεις ποὺ καθόριζαν ὡς τὴν κίνηση καὶ τὴν ἀπόσταση τῶν ὑλικῶν σωμάτων.

Στὸ μεταξὺ διάφορες ἀνακοινώσεις καὶ διαλέξεις του τυπωμένους σκορπιστὰ σὲ διάφορα περιοδικὰ ἢ σὲ ξένες γλῶσσες, δὲ βρίσκονταν εὐκόλα ἀπὸ ὅσους ἤθελαν ὅλον μαζί νὰ τὸν σπουδάσουν καὶ οἱ φίλοι του τὸν παρακίνησαν νὰ τις μαζέψει καὶ νὰ τις ἐκδώσει. Στὴ συλλογὴ αὐτὴ ἔδωσε τὸν τίτλο «Πνευματικὴ ἐνέργεια». Γιὰ ὅσους ἔχουν χωνέψει τὰ ἄλλα του ἔργα, οἱ μελέτες αὐτὲς ἔχουν κάπως σχηματοποιημένο χαραχτῆρα, εἶναι σὰν ἀπόσταγμα ἀπὸ τοὺς πλούσιους χυμοὺς τῆς σκέψεως του· συχνὰ ξαναλέει τὰ ἴδια, συχνὰ κι' ὅλας, ἀναγκασμένος ἀπὸ τὴ συντομία τῆς ὥρας, ἀποφεύγει τὴ λεπτομερειακὴ ἀνάλυση μερικῶν εἰδικῶν ψυχολογικῶν ἢ μεταφυσικῶν προβλημάτων, καὶ τοῦτο δίνει στὸν ἔμπειρο στὴ φιλοσοφία ἀναγνώστη μιὰ στενόχωρη καὶ ἀνικανοποίητη ἐντύπωση. Τὰ προβλήματα τοῦτα δὲν τὰ ξέφυγε ποτὲ ὁ Μπέρξον, ἀλλὰ τὰ χειρίστηκε μὲ ἀληθινὴ μαεστρία καὶ ἀτελείωτην ὑπομονὴν στὰ μεγαλύτερα ἔργα του. Μιὰ γενικὴ ὅμως ἰδέα τῆς φιλοσοφίας του δίνουν καθαρὰ καὶ στὸν ὄχι εἰδικὸ οἱ μελέτες τῆς Πνευματικῆς Ἐνέργειας κι' ἀκόμα μιὰν ἐντύπωση ἀμεσῆς προσωπικῆς ἐπαφῆς καὶ

γοητείας, πού μόνο ἀπὸ τὸ ἀφταστο ὕφος του καὶ ἀπὸ τὴ γαλλικὴ λιτὴ του χάρη μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῇ. Ἡ ἐντύπωση αὕτη εἶναι πολύτιμη γιὰ νὰ γνωρίσομε κάπως τὸν ἄνθρωπο πού ἄλλιῶς δὲν ἐκδηλώθηκε στὴ ζωὴ, πού δὲν εἶχε καμιὰ περιπέτεια ἔξω ἀπὸ τὶς ἀγωνίες τῆς σκέψης, καὶ πού συγκέντρωσε καὶ περιώρισε ὅλη τὴ δύναμη τῆς ἀχτινοβολίας πού περιέχει μιὰ μεγάλη προσωπικότητα, στὴ μονόχρωτη ἐνιαία γραμμὴ τῆς σταδιοδρομίας ἐνὸς σοφοῦ, ἀκριβῶς γιὰ νὰ δώσῃ στὰ ἔργα του μεγαλύτερη ἔνταση, στὸν κάθε λόγο του οὐσιαστικώτερο βᾶρος.

Ὁ πόλεμος ὅμως πού λυσσάει γύρω στὸνομά του βρῆκε ἴσα-ἴσα νὰ τοῦ κατηγορήσῃ, πὼς οἱ θεωρίες του ξεγύρισαν σεῦχάριστη ρητορεία καὶ σεῦκολη ἱκανοποίηση τῆς ποιητικῆς διάθεσης ἐνὸς ἀνακατεμένου ἀκροατήριου ἀπὸ κοσμικὲς κυρίες καὶ ἐρασιτέχνες ἀριστοκράτες. Γιὰ ὅποιον μέσῳ ἀπὸ τὸ ὕφος ὄχι μόνο νιώθει μὲ τὸ ἐνστιχτό του, ἀλλὰ καὶ λογικὰ συνάγει τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸ χαραχτήρα, ἡ ἀντίρρηση αὕτη εἶναι ἀστεία καὶ μπορεῖ μόνο νὰ τὴν υἱοθετήσουν ἐκεῖνοι, πού ἐπίτηδες συγκρούβουν τὴ σκέψη τους σὲ φορτωμένα ξερά καὶ περίπλοκα σχέδια γιὰ νὰ σκεπάσουν τὴ γύμνια της· δὲν ἔχουν δὲ παρὰ νὰ διαβάσουν μερικὰ κεφάλαια ἀπὸ τὴ «Μελέτη» ἢ τὴν «Ὑλὴ καὶ Μνήμη», γιὰ νὰ τοὺς πονέσει λίγο τὸ κεφάλι, ἂν πρέπει καὶ καλὰ ἡ φιλοσοφία νὰ εἶναι δύσκολη γιὰ νὰ εἶναι σπουδαία. Γιὰ τὸ ἀκροατήριό του δὲν φταίει βέβαια ὁ Μπέρξον· ἂν τὸν εἶχαν διορίσει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ στὴ Σορβόννη, ἴσως νὰναγκαζόταν νὰ κάνει σχολαστικὰ πανεπιστημιακὰ μαθήματα τόσο ξένα πρὸς τὴν ἐσώτερη οὐσία τῆς φιλοσοφίας του, ὅσο ἡ γεωγραφία καὶ ἡ ἀνθρωπολογία πού δίδασκε ὁ Κάντ πρὸς τὴν Κριτικὴ τοῦ Καθαροῦ Λογισμοῦ. Ἴσως ὅμως πάλι θάπρεπε νὰ τὸ γνωρίζομε χάρη στὸ κοσμικὸ καὶ, ὠρισμένως, ἔξυ-

πνο αὐτὸ ἀκροατήριον, πὼς δὲν περίμενε νὰ μάθῃ ἀπ' αὐτὸν ὠρισμένους τύπους χρήσιμους γιὰ ἐξετάσεις, ἀλλὰ τὸν ἄφηνε λεύτερον νὰ ἐπεξεργάζεται σὲ ζωντανὴ ἐναλλαγὴ καὶ νὰ ξαπλώνει μπροστὰ τοὺς τῆ σκέψῃ του ἀναλυτικὰ ἐπάνω σὲ ὅσα ζητήματα κινούσαν τὸ ἐνδιαφέρον του· τὰ ζητήματα αὐτὰ ἀπὸ διαφοροετικὴν καὶ καθέ φορὰ διεύθυνση ὁδηγοῦσαν ἀσυνείδητα ἢ συνειδητὰ στὸ κεντρικὸ ρεῦμα τῆς θεωρίας του, ἢ καλύτερα τριγύριζαν σὲ πλαστικὸ καὶ φαινομενικὰ ἀκανόνιστο χορὸ τὸ ἀόρατο νοητὸ σημεῖο τοῦ κέντρου τῆς σκέψῃς του· τοῦτο εἶναι· ἡ ἐσώτερη πνευματικὴ πραγματικότης τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ ταύτισίς της (ὑποθετικὴ γιὰ τὴν ὥρα) μὲ τὴν οὐσίαν τοῦ κόσμου. "Ὡς θυμηθῶμε τοὺς πλούσιους νέους ποὺ τριγύριζαν τὸ Σωκράτη· ὁ ἀπόλυτος αὐτὸς ἠθικιστὴς θὰ τοὺς φαινόταν σίγουρα πολὺ εὐχάριστος σύντροφος, γεμάτος λεπτὴ εἰρωνία καὶ ἐκπληκτικὰς ἐπινοήσεις. "Ἔτσι, μόνο ἴσως τὸ κοινὸ ποὺ θὰ διαβάσει τὸ Μπέρξον στὸ μέλλον θὰ ἀντιληφθῆ καθαρὰ τὴ λιτότητα τῆς ἡσυχῆς μετριοφροσύνης του. Σήμερον βλέποντάς τον τριγυρισμένο ἀπ' ὅλες τὰς ἐγκόσμιες καὶ πρόσκαιρες τιμὰς ποὺ δὲν ἔχουν νὰ τοῦ προσθέσουν τίποτα παρὰ τὴν πιθανότητα νὰ παρεξηγηθῆ, εἴμαστε ἀνίκανοι νὰ ξεκρίνομε τὰ οὐσιαστικὰ ἀπὸ τὰ σήμαντα φανερώματά του, ἢ καλύτερα τὸ συνολικὸ καὶ ὀργανικὰ δεμένο φῶς ποὺ ρίχνει σὲ κάθε φανέρωμά του ἡ ἐνιαία πηγὴ τῆς φιλοσοφικῆς οὐσίας του.

Τελειώνοντας τὰς λίγες αὐτὰς προσωπικὰ παρατηρήσεις, ὡς ἀναφέρομε ἀπὸ τὰ ἄλλα ἔργα του· τὸ «Γέλοιο», ἀπόπειρα ἐφαρμογῆς τῆς θεμελιακῆς του ἰδέας στὴν αἰσθητικὴ· τὴν «Εἰσαγωγὴν εἰς τὴν Μεταφυσικὴν» καὶ τὴν «Φιλοσοφικὴν Διαίσθησιν», βαρυσήμαντες μελέτες δημοσιευμέναι στὴν Ἐπιθεώρησιν Μεταφυσικῆς καὶ Ἠθικῆς· τὸν πρόλογόν του εἰς τὴν γαλλικὴν

μετάφραση τοῦ Πραγματισμοῦ τοῦ James· περιλήψεις ἀπὸ μαθήματα ποὺ δημοσίεψε ὁ Grivet στὶς «Μελέτες» τοῦ· τὴν «Ἀντίληψη τῆς Ἀλλαγῆς», κ. ἄ.

Ἡ Μπερξονικὴ βιβλιογραφία ποὺ εἶναι ἀτελείωτη ὑποφέρει σήμερα καὶ θὰ ὑποφέρει πολὺν καιρὸν ἀκόμα ἀπὸ τὸν ὑπερβολικὸ συναισθηματικὸ χρωματισμὸ ποὺ δίνει ὁ προσωπικὸς ἐνθουσιασμὸς ἢ ἡ ἔχτρα. Τὸ πιὸ ἀντικειμενικὸ σχετικὰ ἀλλὰ καὶ ἀχρωμο βιβλίον γι' αὐτὸν εἶναι τοῦ Δανοῦ ψυχολόγου Höffding: Ἡ φιλοσοφία τοῦ Μπέρξον. Τοῦ Gillouin, τοῦ Le Roy, τοῦ Réguy καὶ τοῦ Wildon Carr τὰ βιβλία εἶναι ἐνθουσιαστικά, τοῦ J. Benda καὶ τοῦ Hugh Elliot γεμᾶτα ἀπρεπη περιφρόνηση ἢ μῖσος, τοῦ R. Bertlhelot λαμπρὴ φανταχτερὴ εἰρωνεία, λογίκεψη καὶ φιλοσοφικὴ ἐμβάθυνση. Τέλος ὁ Μπερξονισμὸς τοῦ A. Thibaudet, κατάλληλος μόνο γιὰ ὅσους ἔχουν μελετήσῃ τὸ Μπέρξον λεπτόλογα καὶ τὸν ἔχουν χωνέψῃ καλά, γιὰτὶ οἱ παραλληλισμοὶ ποὺ κάνει ἀνάμεσα στὸ Μπερξονισμὸ καὶ τᾶλλα ἱστορικὰ φιλοσοφικὰ συστήματα τοῦ Ντεκάρτ, Σπινόζα καὶ Λάϊμπνιτς εἶναι ἀρκετὰ παραπλανητικοὶ, καὶ οἱ εἰκόνες τοῦ πλούσιες καὶ γεμάτες βαθὺ νόημα ἀλλὰ πολλὰς φορὰς ἀκαθόριστες. Ἦν καλύπτῃ Ἑλληνικὴ βιβλιογραφία, ποὺ δὲν ἀποτελεῖται παρὰ ἀπὸ ἄρθρα καὶ πρόχειρες μελέτες, τὴ βρίσκει κανεὶς στὴν Εἰσαγωγὴ τοῦ κ. Παπαλεξάνδρου στὴ μετάφραση ποὺ ἔκανε ὁ ἴδιος τῆς «Δημιουργικῆς Ἐξέλιξης». Ἀπ' αὐτὰς πιὸ ἀξιοσημεῖωτη γιὰ τὴν καθαρὴ καὶ σχεδὸν παιδαγωγικὴ τῆς πρόοδο ἀπὸ τᾶπλά στὰ σύνθετα νομίζω τὴν ἀνακοίνωση τοῦ κ. Καζαντζάκη στὸν Ἐκπαιδευτικὸ Ὁμιλο, ποὺ εἶναι καὶ ἡ μόνη στὴ δημοτικὴ.

Μιὰ παρατήρηση ἀκόμα πρὶν μποῦμε στὴν ἀνάλυσή μας: κατηγορήθηκε συχνὰ ὁ Μπέρξον πὼς μεταχειρίζεται

πολλές εἰκόνες καὶ παραβολές καὶ ἴσως κ' ἑμεῖς ἀκολουθώντας τον θὰ χρειαστοῦμε μερικές. Στὴ φιλοσοφία εἶναι βέβαια ἀσυγχώρητο ν' ἀντικαταστήσεις μιὰν ἔννοια ἢ μιὰ λογικὴ ἀπόδειξη μὲ μιὰ χεροπιαστὴ ζωντινὴ εἰκόνα, γιατί οἱ ὁμοιότητές τους θὰ εἶναι πάντα λιγότερες ἀπὸ τίς διαφορές· ὅταν ὅμως μεταχειρίζεσαι τὴν εἰκόνα καθορίζοντας ἀκριβῶς ὡς πόσο καὶ γιατί τὴ χρειαζέσαι, ἢ γιὰ νὰ σφίξεις ἀπὸ κοντὰ ἓνα νόημα πού ξεφεύγει ἀπὸ τίς χοντρές θηλειές τοῦ λογικοῦ δικτιοῦ, ὅταν ξέρεις ὡς ποιοὸ σημεῖο κάνεις ἐπαγωγὴ καὶ πού ἀρχίζει ἢ σύγκριση, εἶσαι τὸ ἴδιο δικαιολογημένος ὅπως ὁ ἄνθρωπος πού φτάνοντας πεζῆ στήν ὄχθη ἑνὸς ποταμοῦ, ρίχνεται στὸ κολύμπι γιὰ νὰ τὸν περάσει. Φτάνει νὰ μὴ νομίζει ἐκείνη τὴν ὥρα πὼς περπατάει στὸ νερὸ καὶ κάνει θαύματα. Στὸ λάθος αὐτὸ δὲν πέφτει ὁ Μπέρξον ποτέ.

3

A. Ποιότητα καὶ Ποσοτικὴ Μέτρηση.

Ὁ θρίαμβος τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης δὲ γενήθηκε γιατί πρώτη αὐτὴ χρησιμοποίησε τὴν παρατήρηση καὶ τὸ πείραμα, οὔτε γιατί ξάπλωσε τὸ πεδίο τῆς ἔρευνας· καὶ οἱ ἀρχαῖοι εἶχαν παρατηρήσει καὶ πειραματιστῆ σὲ ἀρκετὴ ἔχταση. Ἴσα-ἴσα ἢ νεώτερη ἐπιστήμη ἐστένεψε τὴν ἔρευνά της σὲ κεῖνα τὰ σημεῖα ὅπου ὁ ἀριθμὸς μποροῦσε νὰ εἶναι κυρίαρχος. Ἀπὸ ἓνα φαινόμενο διατηρεῖ μόνο τὴν ἀποψη πού ὑπάγεται μὲ τὸν ἓνα ἢ τὸν ἄλλο τρόπο σὲ ἀριθμητικὴ καθόριση καὶ ἢ σχέση του μὲ ἄλλο φαινόμενο ἔχει γίνε φυσικὸς νόμος ὅταν μιὰ ἀλγεβρικὴ ἐξίσωση μπορεῖ νὰ τὴν παραστήσει. Ἐτσι κάθε ποιότητα στὴ φυσικὴ ἐπιστήμη καὶ κατὰ τὸ ὑπόδειγμά της καὶ στὴ χημεία καὶ ἀκόμα καὶ στὴ βιολογία, ἀφοῦ αὐτὴ ζητάει νὰναγάγει τὰ